

MARIJOS jaunystė senajame dvare prie VENTOS

Poetė, aktorė Birutė Marcinkevičiūtė, 1997-aisiais metais sugrįžusi iš kelionės „Šatrijos Raganos kelias“, kurio metu pabuvota ir Užventyje, leidinyje „7 meno dienos“ išspausdintame straipsnyje „Šatrijos Raganos žemėje“ 1997 m. gegužės 23 d. rašė:

„Užventis – miestelis, kur Marija kitados išgyveno savo jaunystės dienas. Čia tikriausiai pirmą kartą įsimylėjo, klausėsi Ventos tekėjimo, žvelgė į saulėlydžius, atbėgdavo pasvajoti prie malūno ir klausydavosi krioklio muzikos... Čia pamilo bites ir svajojo išvažiuoti mokytis į Varšuvą, o ten nuvykusi ilgėjos jaukaus Žemaitijos kampelio. Laiške P. Višinskiui ji rašė: „Aš jus visus sapne matau, ir tankiai bites“... Viskas lyg vakar buvę – ta pati liepų alėja, patvinusi pavasarinė Venta, tas pats malūnas, svai ginantis krioklio šniokštimas, ligi vandens palinkę gluosniai. Tie patys lizdų gniužulėliai aukštuose medžiuose, ir tas pats senutis smengantis dvaras, kuriame – Marijos kambarėlis ir ant sienos išlikusi relikvija – papildėjęs nuo laiko angelo bareljefas virš senos spintos! O aplink – ta pati gyvybė: kudakuojančios vištos, šunės, varnos... [...]“.

Restauruotas Užvenčio dvaro svirnas, kuriame dabar veikia Kelmės krašto muziejaus ekspozicinis padalinys Užvenčio kraštotyros muziejus. D. Ramonaitės nuotrauka

Užvenčio dvaro sodyba – prie pat Užvenčio miestelio, prie Ventos upės (adresas: P. Višinskio g. Dvarčiaus k., Užvenčio sen., Kelmės raj.).

Rašytojos Marijos Pečkauskaitės-Šatrijos Raganos (1877–1930) tėvas Anupras Pečkauskas 1887m. šį dvarą išsinuomojo, tikėdamasis čia prisigyventi. Pečkauskų šeima dvare šeiminkavo, Marija čia gyveno dešimt metų – 1887–1898. Čia ji parašė ir savo pirmuosius grožinės literatūros kūrinčius, čia apie 1891-uosius užsimezgė lemtinga jos pažintis su rašytoju, aktyviu lietuvių tautinio judėjimo dalyviu Povilu Višinskiu (1875–1906). Pati Marija šį dvarą ir gyvenimą jame yra įamžinusi savo

(Nukelta į 32 p.)

Užvenčio dvaro sodybos ponų gyvenamasis namas XIX a. pab., kai čia gyveno rašytoja Marija Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana. Jos kambarėliai buvo pietinėje namo pusėje. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Mažeikių muziejaus rinkinių

Užvenčio vandens malūnas XIX a. pab. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Mažeikių muziejaus rinkinių

Užvenčio dvaro vandens malūnas dabar. D. Ramonaitės nuotrauka

žymiausiose apysakose „Sename dvare“ ir „Viktutė“.

Marija labai mylėjo Užventį. Kai buvo šešiolikos, savo dienoraštyje 1893 m. spalio 9 d. ji rašė: „Išėjome po pietų pasivaikščioti po kalnus. Tai mano išvykų pati maloniausia vieta, nes ir aplinkos grožis, ir vaizdai tiesiog stebuklingi! Ypatingai ten, malūno pusėje, lygiai kaip gražiam paveiksle, pajvairintame dar tekančios pakalnėje upės čiurlenimu. Yra dar viena priežastis, kuri mane ten traukia – tai mielių įvykių ir asmenų atsiminimai. Kiekvienas žemės kampelis (plotelis), kiekvienas krūmelis man primena brangias ir malonias valandėles, kurios, nežinau ir abejoju, ar kada besugrįš, ir asmenis, kurie buvo tų valandėlių atsiminimų priežastimi...“

Mariją į literatūrinį kelią ir lietuviybę pastūmėjęs, vėliau jai įsitvirtinti literatūroje padėjęs P. Višinskis Užvenčio dvare lankėsi daug kartų ir daug laiko čia praleido. Jų pažintis prasidėjo tada, kai Povilą, tada Šiaulių gimnazistą, apie 1891-uosius metus, Pečkauskai pasikvietė mokyti Marijos brolių Steponą. P. Višinskis mylėjo Mariją, rūpinosi ja ir

paskatino domėtis Lietuvos istorija, grožine literatūra, rašyti lietuviškai, kurti, vėliau rūpinosi ir jos kūrybinių spausdinimu, lėšų, reikalingų studijoms Šveicarijoje, paieškomis ir kt.

Vaikystėje Marija buvo imli žinioms ir mokydama namuose nesunkiai įsisavino pradžios mokyklos kursą. 1891 m. ji buvo priimta į Sankt Peterburgo šv. Kotrynos gimnazijos trečiąją klasę. Šaltas ir drėgnas miesto klimatas greitai paveikė mergaitės sveikatą, tad ji ėmė sirgti ir po pusmečio turėjo grįžti namo. Užventyje ji gydėsi, o kiek sustiprėjusi, norėdama užbaigti gimnazijos kursą, vėl kibo į mokslus, tiki šį kartą vėl privačiai. Iš pradžių ją kaip ir anščiau mokė guvernatorė S. Svetožėčka, bet 1893 metų pabaigoje ji susipyko su Marija ir jos tėvas Anupras Pečkauskas guvernatorę atleido iš darbo. Marijos tėvai nesitikėjo, jog jų vaikų, ypač dukterų, įgytos žinios taps jų pragyvenimo šaltiniu, tačiau, nenorėdami išsiskirti iš kitų bajorų, pasirodyti prastesni už juos, jie ir toliau rūpinosi mergaičių išsilavinimu – dukterims Marijai ir jos seseriai Sofijai pasamdė kitą namų mokytoją – vokiečių Teofilę Engelbrecht, taip pat į namus ateinantį Užvenčio mokyklos mokytoją Janą Gorbeliką. Marija gimnazijos vidurinio mokymo programą įsisavino iki 1895 metų, o tada ėmė svajoti apie studijas užsienyje. Tačiau tada Pečkauskų šeimai iškilo daug finansinių problemų. Jos privertė Mariją ir kitus šeimos narius daug ką savo gyvenime apriboti. Vis dėlto svajonės išvykti į Varšuvą, kur ji planavo lankyti bitininkystės kursus, Marija neatsisakė.

1894 m. rudenį lemtinga tapo ir rašytojos pažintis su į Užventį dirbti atkeltu jaunu kunigu Kazimieru Bukontu, kuris greitai tapo ir visam gyvenimui liko geru jos šeimos draugu.

Varšuva

Šatrijos Ragana visą gyvenimą labai mylėjo bites. Jau 1894 m. ji pradėjo svajoti apie bitininkystės kursus Varšuvoje. Materialinę paramą jai buvo pažadėjusi teta, tačiau pinigų teko laukti ilgai, nes teta 1984-aisiais nusipirko namą Palangoje ir paremti dukterėčią įstengė tik daugiau kaip po metų, jos mokslams Varšuvoje paskirdama 100 rublių. Varšuvoje Marija mokėsi nuo 1896 m. pavasario iki 1896m. liepos pabaigos – vienerių metų kursą įsisavino per keturis mėnesius. Miestas jai paliko

malonius įspūdžius. Kaip matyti iš tuo metu rašytų laiškų, Marija Varšuvoje ne tik lankė bitininkystės kursus, bet ir domėjosi miesto kultūriniu gyvenimu, suradusi bent kiek laisvesnio laiko, lankydavo spektaklius, koncertus, ypač mėgo operą.

Daug ką apie Marijos gyvenimą Varšuvoje sužinome iš jos laiškų, tais metais rašytų Povilui Višinskiui:

1896 m. balandžio 27 d.: *„Dabar esu užimta per visą dieną, nuo 6-tos ryto lig 11-tos vakaro. Jei neišduosiu egzaminą, nesusėsiu, paliksiu dar ant metų. Lekcijos te, „muzeume“ prasideda 8-toj, lig 12-tos. Potam ateinu ant pietų, vo antroj vėl einu ir sėdžiu lig 6-tos. Kожną dieną 2 adynos teorijos, vo kitos užimtos su praktika. [...] Užvis daugiau tinka man ten „swoboda“. Kas sėdi ant lekcijų su kepelušu, kas be, kas ant krėslo, kas ant lango, kas kur gal ir nori. Atsakant profesoriui, nereikia atsistoti ir stovėti kaip žalnieris prieš apicierą, vienu žodžiu, gerai, man po pensijos Petropilėj labai stebuklingai viskas išrodo ir tinka. Dėl apveizėjimo miesto laiko suvis neturiu. Buvau tik keliose bažnyčiose ant išstatymo abrozdu (daug gražių buvo) ir teatre ant operos „Hugoneci“. Ach, kaip man ten patiko! Nė apsakyti negaliu! [...]“*

1896 m. gegužės 4 d.: *„Pirmose dienose (sierpnia) rugpjūčio grįšiu namon gal suvisu, vo gal dar pargrįšiu atgal. Vāršuva daug blogiau išrodo kaip Petropilis. Šiandien einu į teatrą, ant operos „Rigoletto“; širdis džiaugias! Atrašyk, brolau, greit, lauksiu. [...]“*

1896 m. gegužės 18 d.: *„Bites savo vis didžiau ir didžiau myliu, nors vakar vėl taip įkando į kaktą, kad mažne akys užputo, baikos! Bet tokios jos mandros ir stebuklingos, kad negali atsitraukti nuo jų, rodos, nė vieno darbo nenorėčiau dabar kito, tikt aple bites. [...]“*

1896 m. liepos 1, 2 d.: *„Gyvenu jau dvi nedėlės ant naujos kvateros kartu su savo drauge. Gerai mums labai vedu, linksmu. Kambarėlį turim gražų, bet mažą labai, sunku apsisukti, vo kad kada ateina svečiai – draugaitės – ant žemės sėdim. Arbatą geriam savo; einu sau į „piekarni“ pyragus pirkinėti, kartais į turgų (na rynec), vienu žodžiu, gyvenam „po studencuku“, gerai, labai man patinka, valės lig noro... Tankiai „einam į disputus“ su draugaitė, užvis daugiau, kaip sutaisyti sau gyvenimą, iš kurio būtų nauda dėl žmonių, kaip darbuotis ir t. t., kartais pakreipiu ant savo*

(Nukelta į 34 p.)

Povilas Višinskis. Fotografas nežinomas. Fotoreprodukcija iš RKIC archyvo

Šatrijos Ragana prie bičių avilio. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Mažeikių muziejaus rinkinių

Kunigas Kazimieras Bukontas aunystėje. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Mažeikių muziejaus rinkinių

numylėtą temą apie važiavimą visų mokytų žmonių į miestą, apie nelaimę sodos, kad tik durniai joj paliekta, ir daug dar apie ką. [...] Egzaminai bus aple 6 rugpjūčio, o 8-to žadam išvažiuoti. [...]

1996 m. liepos pabaigoje, Varšuvoje išlaikiusi

Rašytojos Marijos Pečkauskaitės-Šatrijos Raganos asmeniniai daiktai iš Mažeikių muziejaus rinkinių. D. Ramonaitės nuotrauka

bitininkytės kursų egzaminus, Marija Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana vėl sugrįžo į Užventį.

„Margi paveikslėliai“ – pirmieji išspausdinti Marijos kūriniai

1896 metų vasarai baigiantis iš Varšuvos sugrįžusi į Užventį, Marija iš karto pasinėrė į kasdienį dvaro gyvenimą. Darbo daug nebuvo. Prižiūrėjo dvare buvusias bites, lavinosi savarankiškai, bendravo, daug laiko praleisdavo su kunigu Kazimieru Bukontu, susirašinėjo su Povilu Višinskiu, kūrė ir... pradėjo svajoti tapti gailėstingąja seserimi arba siekti muzikos karjeros, kaip ir jos teta, tapti pianiste. Pastarasis sumanymas labiau atitiko jos gebėjimus ir polinkius, nes Marija buvo muzikali, puikiai dainavo, grojo pianinu. Tačiau... Tada jai tokia perspektyva pasirodė nereali, tad po ilgų apmąstymų nutarė savo gyvenimą paskirti kitiems – tapti mokytoja ir užsiimti kūryba.

Na o Užventis šurmuliavo... Parapijonys buvo nepatenkinti Marijos ir jos sesers Sofijos draugyste su jaunu kunigu K. Bukontu, įtarinėjo, kad šie santykiai siekia toliau, negu pasivaikščiojimai, pokalbiai, bendri pamuzikavimai. Kun. K. Bukontas dėl to buvo apskūstas net aukščiausiems vyskupystės bažnyčios hierarchams. Marija bent jau bendraudama su žmonėmis stengėsi laikytis išdidžiai ir savo draugystės su K. Bukontu nenutraukė. Tuo pat metu ji susirašinėjo ir su P. Višinskiu, kuris, mylėdamas Mariją, labai pergyveno dėl jos prisirišimo prie kunigo. Kritiškai Marijos to laikotarpio gyvenimą vertino ir Užventyje gyvenusi rašytoja Julija Beniuševičiūtė Žymantienė-Žemaitė, kuri palaikė kitų parapijiečių poziciją Marijos ir kunigo K. Bukonto atžvilgiu. O Marija... Užventyje ji praleido pačius gražiausius savo gyvenimo metus. Čia buvo tas didysis Jos obelų žydėjimas, čia ji mylėjo, čia gražiausiai skambėjo jos muzika, čia ji svajotojo apie P. Višinskį, čia visada šalia jos buvo jaunas, sąmojingas, muziką mylintis, skvarbių akių ir jaunatviškai patrauklus kunigas K. Bukontas... Tokiomis sąlygomis Užventyje gimė jos „Pirmas pabučiavimas“, „Švento Jono naktis“, „Dėl ko tavęs čia nėra?“, keletas kitų kūrinių.

Globojama P. Višinskio, savo grožinės literatūros tekstus, Marija pirmą kartą paskelbė 1896 m. laikraštyje „Varpas“ – tada čia buvo išspausdintas jos prozinių miniatiūrų ciklas „Margi paveikslėliai“. Juos ji, taip pat įtakojama P. Višinskio, pasirašė Šatrijos Raganos slapyvardžiu.

Aiškindama tokio slapyvardžio pasirinkimą prof. V. Daujotytė yra rašiusi: „*Nebuvo XIX a. pачioje pabaigoje Lietuvoje kitos moters, kitos rašytojos, kuri būtų išdrįsusi šitai didžiajai raganystei, šitai kūrybinio išdidumo provokacijai. Daug kas bandė aiškintis Marijos stapyvardę. Visuose šiuose aiškinimuose yra kažkiek tiesos, bet didžioji tiesa yra būtent šita – aiškiaregės provokacija. Jos išdidumo, jos dvasinės galios jutimo savyje pavadinimas vardu-ženkle: regiu, esu reginti, turiu savy tą didžią galią, galiu kurti.*“

Na o 1898 m. „Varpas“ paskelbė jos talentingai parašytą lyrinę novelę „Kodėl čia tavęs nėra?“, kuri skaitytojų dėmesį atkreipė originaliu stiliumi. 1898-aisiais buvo išspausdintas ir kitas jos kūrinys – „Pirmas pabučiavimas“.

Tuo laikotarpiu Pečkauskų gyvenimas Užventyje darėsi vis komplikuočiau. 1898 m. pradžioje mirus Marijos tėvui, Labūnavos dvaras jau buvo praskolintas ir įkeistas bankui, tad visa Pečkauskų šeima liko be savų namų ir pinigų. Marija ir jos sesuo buvo jau suaugusios ir neblogai išsilavinusios, tad iš karto ėmė mąstyti, kuo užsiimti, kad save išmaitintų ir kitiems šeimos nariams padėtų. Marija ėmė žvalgytis namų mokytojos darbo. Iš pradžių, matyt, šeima šiek tiek lėšų turėjo, tad keletą mėnesių dar gyveno Užventyje, tačiau 1898 m. rudenį jie atsisveikino su iki to laiko nuomotu Užvenčio dvaru ir išvyko gyventi į Šiaulius.

***

Užvenčio dvaro sodyboje yra išlikę 13 buvusio dvaro pastatų (dalis jų – tik fragmentai). Renovuotame malūne veikia restoranas, nedidelis viešbutukas. Ponų gyvenamasis namas yra stipriai sunykęs. Visuomenė deda pastangas, kad artimiausiais metais jis būtų restauruotas ir įveiklintas.

Nuo 1965 m. Užvenčio dvaro sodyboje (dabar jau restauruotame svirno pastate) veikia Kelmės krašto muziejaus filialas – Užvenčio kraštotyros muziejus, kuriame dalis ekspozicijos skirta rašytojai Marijai Pečkauskaitei-Šatrijos Raganai. Kitoje ekspozicijos dalyje pasakojama apie šiame dvare 1912–1940 m. gyvenusį ir pažangiai ūkininkavusį Lietuvos Nepriklausomybės Akto (1918 m. vasario 16 d.) signatarą Joną Smilgevičių (1870–1942).

Kita Šatrijos Raganai skirta ekspozicija veikia Rašytojos Šatrijos Raganos memorialiniame muziejuje Židikuose.

Užvenčio dvaro sodybos parko fragmentas. D. Ramonaitės nuotrauka

Užvenčio dvaro sodybos alėja. D. Ramonaitės nuotrauka